

מפי כהן

שיעורו השבועי של

מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

ספר שופטים

פרק יט

לעילוי נשמת מו"ח הרה"צ המקובל הרב אליהו עטייה זצ"ל

פילגש בגבעה

ראשי נקיים:

כשאין מנהיגות ישנה נפילה רוחנית ומוסרית ◊ בפילגש בגבעה יצא העולם מן הסדר ◊ בסיפור המעשה נסתרים שמות האנשים ◊ שלושה שבטים - יהודה, יוסף ולוי ◊ דין פילגש ◊ האיש הלוי בא לפייס את פילגשו ◊ אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו ◊ הזקן המארח ומעשה בני הבליעל ◊ פרשת פילגש בגבעה ופרשת סדום ◊ הכנה לקראת הקמת מלכות ישראל ◊ פילגש, פילגש, קומי ונלך לדרךנו! ◊ ויקם האיש וילך למקומו ◊ שערוריה נהיתה בארץ

השדה בערב והאיש מהר אפרים והוא גר בגבעה ואנשי המקום בני ימיני: (ז) וישא עיניו וירא את האישה הארחה ברחב העיר ויאמר האישה הזקן אנה תלך ומאין תבוא: (יח) ויאמר אליו עברים אנהנו מבית לחם יהודה עד ירקתי הר אפרים משם אנכי ואלך עד בית לחם יהודה ואת בית ה' אני הלך ואין איש מאסף אותי הביתה: (יט) וגם תבן גם מספוא יש לחמורינו וגם לחם ויין יש לי ולאמתך ולנער עם עבדיך אין מחסור כל דבר: (כ) ויאמר האישה הזקן שלום לך רק כל מחסורך עלי רק ברחוב אל תלן: (כא) ויביאהו לביתו ויבול ויבל לחמורים וירחצו רגליהם ויאכלו וישתו:

דרישת אנשי הבליעל להוציאו

(כב) המה מיטיבים את לבם והנה אנשי העיר אנשי בני בליעל נסבו את הבית מתדפקים על הדלת ויאמרו אל האישה בעל הבית הזקן לאמר הוצא את האישה אשר בא אל ביתך ונדענו: (כג) ויצא אליהם האישה בעל הבית ויאמר אליהם אל אחי אל תרעו נא אחרי אשר בא האישה הזו אל ביתי אל תעשו את הנבלה הזאת: (כד) הנה בתי הבתולה ופילגשהו אוציאה נא אותם וענו אותם ועשו להם הטוב בעיניכם ולאיש הזה לא תעשו דבר הנבלה הזאת:

הוצאת הפילגש החוצה והריגתה

(כה) ולא אבו האנשים לשמע לו ויחזק האישה בפילגשו ויצא אליהם החוץ וידעו אותה ויתעללו בה כל הלילה עד הבקר וישלחוה בעלות בעלות השחר: (כו) ותבא האשה לפנות הבקר ותפל פתח בית האישה אשר אדוניה שם עד האור: (כז) ויקם אדוניה בבקר ויפתח דלתות הבית ויצא ללכת לדרך והנה האשה פילגשו נפלת פתח הבית וידיה על הסף: (כח) ויאמר אליה קומי ונלכה ואין ענה ויקחה על החמור ויקם האישה וילך למקומו:

שילוח אברי הפילגש

(כט) ויבא אל ביתו ויקח את המאכלת ויחזק בפילגשו וינתחה לצמימה לשנים עשר נתיחים וישלחה בכל גבול ישראל: (ל) והיה כל הראה ואמר לא נהיתה ולא נראתה קזאת למיזם עלות בני ישראל מארץ מצרים עד היום הזה שימו לכם עליה עזו ודברו:

פרק יט

מעשה פילגש בגבעה

(א) והיה בימים ההם וימלך אין בישראל ויהי איש לוי גר בירפתיה הר אפרים ויקח לו אשה פילגש מבית לחם יהודה: (ב) ותזנה עליו פילגשו ותלך מאתו אל בית אביה אל בית לחם יהודה ותהי שם מים ארבעה חדשים:

נסיון האיש להשיב פילגשו

(ג) ויקם אישה וילך אחריה לדבר על לבה להשיבה ונערו עמו וצמד חמורים ותביאהו בית אביה ויראהו אבי הנערה וישמח לקראתו: (ד) ויחזק בו חתנו בו חתנו אבי הנערה וישב אתו שלשת מים ויאכלו וישתו וילינו שם: (ה) והיה ביום הרביעי וישכמו בבקר ויקם ללכת ויאמר אבי הנערה אל חתנו סעד לך פת לחם ואחר תלכו: (ו) וישבו ויאכלו שניהם יחדו וישתו ויאמר אבי הנערה אל האישה הואל נא ולין ויטב לך: (ז) ויקם האישה ללכת ויפצר בו חתנו וישב וילן שם: (ח) וישכם בבקר ביום החמישי ללכת ויאמר אבי הנערה סעד נא לך ויהתמהמהו עד נטות היום ויאכלו שניהם: (ט) ויקם האישה ללכת והוא ופילגשו ונערו ויאמר לו חתנו אבי הנערה הנה נא רפה היום לערב לינו נא הנה חנות היום לין פה ויטב לך בבקר והשפמתם מחר לדרךכם והלכת לאהלך:

סרוב האיש להתעב

(י) ולא אבה האיש ללון ויקם וילך ויבא עד נחב בוס היא ירושלם ועמו צמד חמורים חבושים ופילגשו עמו: (יא) הם עם בוס והיום רד מאד ויאמר הנער אל אדניו לכה נא ונסורה אל עיר היבוסיה הזאת ונלן בה: (יב) ויאמר אליו אדניו לא נסור אל עיר נכרי אשר לא מבני ישראל הנה ועברנו עד גבעה: (יג) ויאמר לנערו לך ונקרבה באחד המקומות ולנו בגבעה או ברמה: (יד) ויעברו וילכו ותבא להם השמש אצל הגבעה אשר לבנימן:

בקשתם ללון בגבעה

(טו) ויסרו שם לבוא ללון בגבעה ויבא וישב ברחוב העיר ואין איש מאסף אותם הביתה ללון: (טז) והנה איש זקן בא מן מעשהו מן

פילגש בגבעה מתאפיינת בעמימות גדולה ולא נזכרים בה שמות האנשים. הדבר בולט על רקע הפרשה הקודמת, פרשת פסל מיכה, שבה הכתוב מגלה את שמות האנשים.

העמימות בפרשה זו אינה מסתכמת רק בהסתרת שמות האנשים, אלא גם באשמה המוטלת עליהם. האיש הלוי, האישה, חותנו הזקן, אנשי הפילגש, אנשי יבוס, או אולי המסגרת הכללית, האווירה המופקרת כשאין מלך - קשה לשפוט על מי מוטלת האשמה בפרשה, כי למעשה לכל אחד מהמעורבים היה חלק מסוים בדבר, כפי שנראה בהמשך.

שלושה שבטים – יהודה, יוסף ולוי

על זהותו של האיש הלוי ששמו נעלם מן הפרשה, כאמור, ידועים לנו שני פרטים - מקום מגוריו בהר אפרים, והוא בן לשבט לוי. ובנוגע לאישה הפילגש, ידוע לנו פרט אחד - מקום מגוריה היה בבית לחם יהודה. וכך כתב האברבנאל¹:

”זכר שהיה איש לוי גר בירכתי הר אפרים ולקח לו פילגש מבית לחם וגו', וזה ממה שיוורה סמך זה הסיפור אל הקודם מפסל מיכה, כי שם נזכר שהיה מיכה מהר אפרים ושהנער שבא אליו היה לוי והיה גר בבית לחם, וכן יזכור בכאן שהיה האיש הזה גר בירכתי הר אפרים והיה לוי ופילגשו מבית לחם יהודה, הנה מאנשי הר אפרים ובית לחם ועל ידי לוי נמשכו שתי רעות באומתנו, אחת לחיי הנפש בפסל מיכה, ואחת לחיים הגופיים מפילגש בגבעה”.

גם בפרשת פסל מיכה וגם במעשה פילגש בגבעה הגיבור הוא איש לוי הקשור בדרך כלשהי להר אפרים ולבית לחם יהודה - בפרשת פסל מיכה, הנער הלוי הגיע מבית לחם יהודה להר אפרים והפך להיות הכהן והמנהל של בית העבודה זרה. ובפרשת פילגש בגבעה, בעל הפילגש היה איש לוי אשר גר בירכתי אפרים והיה לו חלק רב בכל ליבוי היצרים ובהתגלגלות מלחמת האחים, כפי שנראה בהמשך, והפילגש היתה מבית לחם יהודה.

ניתן להוסיף ולומר, שתשובת המשקל לשתי פרשיות עגומות אלו החותמות את ספר שופטים, היא סיפור אלקנה ומשפחתו הפותח את ספר שמואל, ובוודאי לא מקרה הוא, שאלקנה היה לוי ומקורו בהר אפרים.

שני הלוויים של סוף ספר שופטים גרמו לעם ישראל לירידה וכישלון, עד שבא אלקנה ורומם את העם אל מרכזו הרוחני בשילה ואל האמונה הצרופה באלקי ישראל.

שלושת השבטים המוזכרים בפסוקים אלה - יהודה, יוסף ולוי - הם השבטים המחזיקים בתפקידי ההנהגה של האומה - משיח בן יוסף בא משבט יוסף, משיח בן דוד בא משבט יהודה, ושבט לוי מופקד על ההנהגה הרוחנית של עם ישראל. כלומר אבדן המנהיגות באותה תקופה לא היה רק מצד פשוטי העם שלא שיתפו פעולה עם ההנהגה, אלא מצד השבטים המופקדים על הנהגת האומה.

כשאין מנהיגות ישנה נפילה רוחנית ומוסרית

מעשה פילגש בגבעה הוא המעשה האחרון בספר שופטים. חתימת הספר במעשה זה מסמלת במידה רבה את אופי התקופה כולה - תקופה של העדר דין ודיין, ”וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וּמָלַךְ אֵין בְּיִשְׂרָאֵל”, וכך כתב האברבנאל²:

”הנה הקדים בעל הספר להודיע בהתחלת זה הספור שלא היה מלך בישראל לפי שמוזה נמשך כל הרע שנמשך”.

כשאין מנהיגות ישנה נפילה רוחנית שמביאה את האומה לשפל מוסרי חסר תקדים.

בפילגש בגבעה יצא העולם מן הסדר

המאורע הקשה שבו נחתם הספר דורש התבוננות והעמקה, ומחובתנו לעמוד כדי להבין מהו המסר לדורות הטמון בפרשה עגומה זו שבה נחתם הספר. וכך כתב המהר"ל³:

”בפילגש בגבעה היה העולם יוצא מן הסדר לגמרי, כי לא היה להם מלך אשר הוא שומר ומחזיק סדר המציאות, ולא היה להם אז מלך, ואז היה להם יציאה לגמרי מן הסדר, וכאשר נראה בפילגש בגבעה מן המעשה אשר נעשה, לכך כתיב בסוף המעשה של פילגש בגבעה 'בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה' (שופטים כא, כה), לומר כי הכל היה יוצא חוץ לסדר.

ואל יהא מעשה פילגש בגבעה קל בעיניך, כי היה סוף הכל כאשר היו ישראל בלי מלך ולא היה להם סדר, ולכך מעשה פילגש בגבעה כתיב בסוף ספר שופטים אשר כל ספר שופטים מדבר בה, מעשי ישראל כאשר היו בלי מלך, ואחר כך כתיב 'ויהי איש אחד מן הרמתיים ושמו אלקנה וגו' (שמואל א' א, א), לומר כי כאשר הגיע המעשה הזה של פילגש בגבעה בישראל, והיה המעשה הזה יוצא לגמרי מן הסדר עד שלא היה העולם יכול לעמוד... ולפיכך היה מתחייב מן המעשה הזה שלא יהיה בטל הסדר בעולם, שיהיה מלך בעולם אשר שומר הסדר, ולכך 'ויהי איש אחד מן הרמתיים ושמו אלקנה', ואז היה התחלת תולדות שמואל הנביא בעולם, והוא העמיד המלכים תחילה בישראל”.

מעשה פילגש בגבעה הוא מקרה קצה, מעשה חריג ויוצא דופן המאיים על סדר החיים בישראל ובעולם כולו, ותקנתו יכולה לבוא רק על ידי החזרת הסדר תוך כינון המלכות. העולם איננו הפקר, יש מנהיג לבירה ויש דין ויש דיין. כשם שהטבע מתנהל על פי חוקים טבעיים בסדר מופתי תוך שמירה על עקביות ואיזון נכון, כך האנושות זקוקה לסדרים חברתיים וכללי התנהגות. ולכן הכרחי היה, שלאחר הנפילה שנחלו ישראל בתקופת השופטים וינחו היסודות להקמת מלכות ישראל ולהשבת הסדר לגבולנו.

בסיפור המעשה נסתרים שמות האנשים

מעשה באיש לוי מירכתי הר אפרים שלקח לו פילגש מבית לחם. איננו יודעים מיהו האיש ומיהי הפילגש, ולמעשה כל פרשת

³ אברבנאל שופטים יט, א.

¹ אברבנאל שופטים יט, א.

² חידושי אגדות גיטין ו ע"ב.

דין פילגש

בפרשת פילגש בגבעה מתגלים בני שבט בנימין בשיא שפלוחם, וזאת על אף שאבי שבטם, בנימין בן יעקב, היה צדיק ושלם, ואף נמנה עם אותם ארבעה יחידי סגולה שלא טעמו טעם חטא מעולם ומתו "בעטיו של נחש"⁴, כלומר לא היו ראויים למות אלא שנגזרה גזירת מיתה על כל תולדותיו של אדם הראשון בעצתו של הנחש הקדמון, ורק משום כך מתו. והנה צאצאיו של בנימין הצדיק קלקלו ופגמו באופן מחפיר.

הזוועה שמתגלה בהמשך הפרק מתחילה במעשה האיש מהר אפרים שלקח לו פילגש מבית לחם שביהודה. מבחינה הלכתית לפילגש יש מעמד של חצי נישואין - "פלג אישה" - ונחלקו הפוסקים בדבר מעמדה של הפילגש וגדריה.

בתנ"ך מצינו תופעה נפוצה של לקיחת פילגשים - על ידי אברהם, מנשה (בן יוסף), כלב, גדעון, שאול, דוד, שלמה ורחבעם.

בדין פילגש ישנה חלוקה בין מלך להדיוט:

לגבי **מלך** מפורש בגמרא⁵ שמותר לו לקחת פילגשים, כלומר נשים קבועות ללא קידושין וכתובה, בתוך כמות הנשים המותרת לו.

לגבי אדם **הדיוט** נחלקו הדעות. **הרמב"ם**⁶ סובר שיש בכך איסור דאורייתא של 'לא תהיה קדשה', **והראב"ד**⁷ סובר שאין בכך איסור⁸.

הגר"א⁹ מבאר כי הרמב"ם סובר שכל אותם גדולי האומה שלקחו פילגשים, לקחו אותן באמצעות קידושין, שכן פילגש המותרת היא רק בקידושין, וניתן לוותר רק על הכתובה.

למעשה גם לפי הראב"ד ושאר הראשונים המתירים, בפועל יש לאסור משום שהדבר עלול לגרום להפקרות, כמפורש בדבריהם¹⁰.

הרמ"א¹¹ מביא להלכה את המחלוקת בין הרמב"ם והראב"ד לגבי פילגש, וכה דבריו:

"אבל אם מייחד אליו אשה וטובלת אליו, יש אומרים שמותר והוא פלגש האמורה בתורה (הראב"ד וקצת מפרשים). ויש אומרים שאסור, ולוקין על זה משום לא תהיה קדשה (הרמב"ם והרא"ש והטור)".

לסיכום, נוכחנו לדעת כי גם המתירים אוסרים לקחת פילגש בפועל בימינו, וזאת מחשש של הפקרות ופריצות. לאור זאת יש לשאול: מדוע לקחו אותם גדולי האומה פילגשים? האם לא חששו להפקרות?

התשובה לכך טמונה בפער העצום שבין הקומה הרוחנית שלנו לבין הקומה הרוחנית של גדולי האומה מדורות ראשונים. כבר מצינו כי התורה מתירה לקחת מספר נשים, וכך נהגו גדולי

האומה, ואף על פי כן במשך הדורות, עם הירידה הרוחנית והמוסרית נאסר הדבר. גדולתם הרוחנית העצומה של גדולי האומה בדורות הראשונים אפשרה לקחת נשים רבות או פילגשים מבלי לחשוש להפקרות ופריצות. אך עם ירידת הדורות בעם ישראל, נאסרו תופעות אלה.

האיש הלוי בא לפייס את פילגשו

ויהי היום והפילגש מבית לחם יהודה מאסה בבעלה הלוי ומרדה בו, עזבה את ביתו ושבה לבית אביה לתקופה של ארבעה חודשים. ומבואר **במפרשים**¹², שמרידתה של הפילגש לא היתה על ידי זנות ממש, אלא יצאה מביתו ושבה אל בית אביה. ולפי שיטה אחת **ברד"ק**¹³ זנתה ממש.

בתום תקופה זו החליט האיש הלוי שהגיע הזמן לסיים את המריבה ובא אל בית אביה לדבר אל ליבה ולפייסה, והאישה התפייסה והכניסה אותו אל בית אביה, והאב ראהו ושמח שבתו יכולה לחזור אליו. האיש התארח בבית אבי הנערה במשך שלושה ימים וביום הרביעי ביקש לקום וללכת השכם בבוקר, אך אבי הנערה הציע לו לטעום דבר טרם צאתו. החותן והחתן ישבו לאכול, וארוחתם נתארכה, ומכיוון שהזמן עבר והשעה התאחרה, הציע החותן לחתנו שישאר לילה נוסף והפציר בו עד שנענה להזמנה. וכך אירע גם ביום החמישי, הם ישבו לאכול והזמן התאחר, והיה החותן מפציר שישנו לילה נוסף בביתו כדי שלא יצטרכו לחפש מקום לחניית לילה. מכאן לומד **הרלב"ג**¹⁴ כי האיש הלוי היה כנראה אדם נכבד מאוד, ולכן השתדל אבי הנערה לעכבו והראה לו כי קשה עליו פרידתו. אך החתן שרצה לחזור כבר לביתו, החליט שהגיע השעה לקום וללכת למרות שהערב כבר עלה.

אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו

במסכת **גיטין**¹⁵ דנים חז"ל מה היה אותו מעשה שבגללו כעס האיש הלוי על פילגשו עד שברחה ממנו. לפי רבי אביתר, האיש מצא זבוב בתבשיל שבישלה עבורו, ולפי רבי יונתן, שעה מצא בתבשיל.

בהמשך מספרת הגמרא, שכשפגש רבי אביתר את אליהו הנביא, שאל אותו: מה עושה הקב"ה בשעה זו?

אמר לו: עוסק בענין פילגש בגבעה.

שאל רבי אביתר: ומה הכריע הקב"ה בסוגיה זו?

¹⁰ ראב"ד הלכות אישות א, ד; שו"ת הרשב"א 'המיוחסות לרמב"ן' סימן רפד; יד רמ"ה סנהדרין כא ע"א.

¹¹ שולחן ערוך אה"ע סימן כו, א.

¹² רש"י ורלב"ג שופטים יט, ב.

¹³ רד"ק שם.

¹⁴ רלב"ג שופטים יט, ד.

¹⁵ גיטין ו ע"ב.

⁴ ראה בבא בתרא ז ע"א.

⁵ סנהדרין כא.

⁶ רמב"ם הלכות אישות א, ד; הלכות מלכים ד, ד.

⁷ בהלכות אישות שם.

⁸ ראה שו"ת הרשב"א 'המיוחסות לרמב"ן' סימן רפד, שם מבואר שגם הרמב"ן סובר בתור עובדה פשוטה וברורה כי פילגש מותרת מדאורייתא בלא שום הסדרה. וכן בשו"ת הר"ן סימן סח.

⁹ ביאור הגר"א אבן העזר סימן כו.

ודרשו מבעל הבית להוציא אליהם את אורחו מתוך כוונה להתעלל בו.

האברבנאל מבאר, שהכינוי 'אנשי בני בליעל' מלמד כי אין מדובר במעידה חד פעמית, אלא ברוע משורש שהתחנכו אליו בבית הוריהם, וכה דבריו:

"אנשי העיר אנשי בליעל - רוצה לומר אנשים ידועים מהעיר שהם בני בליעל, ומלידה ומאביהם למדו תכונות רעות".

האיש הזקן נחרד מדרישתם והתחנן לפניהם שלא יעשו את מעשה הנבלה הזה, והציע תחת הנער להוציא אליהם את בתו הבתולה ואת פילגשו של האיש.

אנשי הבליעל סרבו להצעת הזקן, וכאשר ראה האורח שהסכנה קרובה אליו, החזיק בפילגשו בכוח והוציא אותה אליהם.

אנשי הבליעל התעללו באישה עד עלות השחר, עינו אותה עד מוות, ועזבו אותה לאנחות.

פרשת פילגש בגבעה ופרשת סדום

פרשת פילגש בגבעה מזכירה לנו את פרשת סדום, ומעניין לציין כי שתי הפרשיות מופיעות בפרק יט, אחת בספר שופטים ואחת בספר בראשית. אורחים מגיעים ללון בבית מארח לאחר הזמנתו, המארח מתאזרח בעיר כאשר מוצאו ממקום אחר, אנשי העיר מנסים לתקוף את האורחים, בעל הבית מנסה להגן על אורחיו בהצעת נבותיו, ההצעה נדחית בידי התוקפים, ובסופו של דבר האנשים הרעים מושמדים, אם בידי שמים ואם בידי אדם.

קשה להעלות על הדעת שמה שהתרחש אצל אנשי סדום הרשעים, קורה בגבולנו, אצל בני שבט מישראל, מבני בניו של אברהם אבינו שהיה כולו חסד ורחמים. ולכן למרות ההשוואה בין הסיפורים, כותב הרמב"ן¹⁸ על סיפור פילגש בגבעה כי "אף על פי שהוא נדמה לענין הזה, איננו כמוהו לרוע" ומבאר את ההבדלים המהותיים בין הסיפורים:

א. מטרת בני בנימין לא היתה נגד הכנסת אורחים המתקיימת בעירם, כאנשי סדום, אלא היו מתאוים לחטוא במשכב זכר, ובדיעבד הסתפקו במשכב עם הפילגש.

ב. האיש הזקן שביקש להוציא את בתו ואת הפילגש, סמך על כך שבני העיר לא יפגעו בבתו, וכאשר הוציא את הפילגש אין מדובר באשת איש.

ג. בסיפור זה, לא היה מדובר בכל אנשי העיר שצבאו על הבית, אלא ב"אנשי בני בליעל" שהיו מיעוט בעיר, אך היו שרים ותקיפים, וזו הסיבה שלא מיחו האחרים בידם.

ד. אנשי העיר שהתעללו בפילגש, לא התכוונו להרוג אותה, אלא היא מתה באפיסת כוחות.

אמר אליהו הנביא: כך אומר הקב"ה "אביתר בני כך הוא אומר, יונתן בני כך הוא אומר".

תמה רבי אביתר: כיצד ניתן לומר כך, וכי יש ספק לפני השמים ח"ו? האם הקב"ה איננו יודע מה אירע?!

אמר לו אליהו הנביא: אכן אין ספק כלפי שמיא, אך 'אלו ואלו דברי אלקים חיים', ובמציאות שני הדברים אירעו - בתחילה מצא זבוב בתבשיל ולא הקפיד, כי הזבוב דרכו להתעופף וליפול לקערה, ואחר כך מצא שיערה והקפיד, כי שיערה שנמצאת בקערה, זו כבר רשלנות.

ממשיכה הגמרא:

"אמר רב חסדא: לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו, שהרי פילגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה, והפילה כמה רבבות מישראל".

רב חסדא מלמדנו שסיפור פילגש בגבעה לא מתחיל בגבעה, אצל אותם בני בליעל מבני בנימין, אלא בבית האיש הלוי, האיש הנכבד כביכול. אולי הוא היה עשיר ואולי מסיבות אחרות זכה להערכה גדולה, אבל הוא היה קפדן והטיל אימה בתוך ביתו, ומתוך קלקול זה התגלגלה בסופו של דבר פרשיה עגומה וכואבת שבגינה נפלו כמה רבבות מישראל.

הזקן המארח ומעשה בני הבליעל

כשהחשיך הגיעו האיש ופילגשו לשערי העיר ירושלים. הנער שהתלווה אליהם הציע להיכנס לירושלים, עיר היבוסים באותה תקופה, ולחפש מקום ללון, אך האיש סרב בטענה שמדובר במקום שיושביו נוכריים, והציע להמשיך הלאה אל עבר העיר גבעה שבנחלת שבט בנימין, מצפון לירושלים.

כשהגיעו אל העיר גבעה כבר שקעה השמש. ומבואר בתוספות¹⁶ שאותו היום יום ששי היה ומעשה הפילגש אירע בשבת. הם פנו לרחבת העיר למצוא מקום לשבות, אך איש לא הציע לארחם, עד שבא איש זקן אחד מעבודתו בשדה ובדרכו לביתו לקבל פני השבת דרש בשלומם. האיש היה בן שבט אפרים ובא לגור בגבעה בחברת בני שבט בנימין, והאיש ופילגשו סיפרו לזקן כי הם באים מבית לחם ופניהם מועדות אל הר אפרים ואין מי שיארח אותם בביתו, "וְאֵלֶיךָ עַד בֵּית לָחֶם יְהוֹדָה וְאֵת בֵּית ה' אֲנִי הֹלֵךְ וְאֵין אִישׁ מְאֻסָּף אוֹתִי הַבְּיָתָה"¹⁷. האיש ציין כי פניו מועדות אל בית ה' שבשילה¹⁸. דבר זה מעיד על שאיפה רוחנית שהיתה אצלו, ומכך שבחר לומר זאת לזקן, ניתן להסיק שהזקן היה נראה בעיניהם כאדם רוחני שמידע מסוג זה אמור להשפיע על כוונתו לארחם.

האיש הלוי הוסיף ואמר לזקן, כי אין צורך לדאוג לצרכיהם, כי התארגנו כראוי מראש, ורק קורת גג לישון תחתיה חסרה להם.

השיב האיש הזקן: אל דאגה, בואו אל ביתי ואדאג לכל צרכיכם. ואכן דאג הזקן לכל צרכיהם בלב רחב והיו רגועים ושלווים. אך באותה שעה באו 'אנשי בני בליעל' מאנשי העיר, דפקו על הדלת

¹⁶ תוספות גיטין ו' ע"ב בשם סדר עולם.

¹⁷ שופטים יט, יח.

¹⁸ רש"י שם.

¹⁹ רמב"ן בראשית יט, ח. ובמלבי"ם שופטים כ, יח-כח הרחיב יותר.

ראינו הכתוב מזכיר עוד הנער כלל, ואולי פנה בו בלילה ההוא כשראה שאין מאסף אותם הביתה נתן אל ליבו שמעין אנשי סדום אלר".

עוד יש להעיר, שאם המעשה היה בשבת, כפי שראינו למעלה, קשה להבין כיצד טלטל את הגוויה, כיצד יצא לדרכו רכוב על חמור בעיצומו של יום השבת ועבר על "מחמר", וכיצד יצא מחוץ לתחום²².

מלבד זאת יש להרהר, מה היה אילו אותה פילגש מסכנה היתה נופלת באפיסת כוחות בצד הדרך ולא היתה מצליחה להגיע אל פתח הבית. אולי היה האיש הולך לדרכו וממשיך את חייו כאילו כלום לא קרה, והריקבון המוסרי היה ממשיך להעמיק ולהתפשט...

שעוריה נהיתה בארץ

כשהגיע לביתו, אחוז ברגשות זעם, נטל האיש הלוי בידו מאכלת, ניתח את הגווייה לשניים עשר חלקים, ושלח את הגופה המבותרת בכל גבול ישראל כדי לעורר זעזוע עמוק בעקבות מעשה הנבלה שנעשה בישראל. ויעוין בש"ת "אגרות משה"²³, שם מבואר שמעשה זה היה מותר כדי לעורר את עם ישראל על הנבלה הגדולה שנעשתה, ואינה דומה שמייעה לראיה. וכך כתב המלבי"ם²⁴:

"הראה להם בזה כי שבטי יה מתאחדים כגוף אחד, וכמו שלא יצויר יחול רוח החיים והשכל בגויה אם תנותח לנתחיה, כי אז האיברים פגרים מתים, כן לא יצויר יחול רוח החיים והשכינה על כלל האומה אם חלקיה יתפרדו ושבטיה לא יתאחדו כאשר יתאחדו כל האיברים להעמדת החי בכלל.

וכמו שאם יתעפש אבר אחד ויעלה בו רקבון, היא רעה חולה לכל הגויה וישתדלו לרפאותו או לחתכו בל יפסיד את הגויה בכללה, כן הדבר הזה אם יופסדו אישים קצתיים מכלל האומה, שבהכרח ישתדלו להשיבם בתשובה או לאבדם מקרבם.

וכששלח הנתחים בודאי שלח סיפור המעשה גם כן, להודיע כי שעוריה נהיתה בארץ".

המשלוח אכן עורר זעזוע וחלחלה, והכל הבינו כי על מעשה זוועה זה אי אפשר לעבור בשתיקה.

הכנה לקראת הקמת מלכות ישראל

המהר"ל מבאר, כאמור, שפרשיה נוראה זו היא משבר חמור שמהווה הכנה לקראת הקמת מלכות ישראל. גם אם אין מבואר מתי בדיוק אירע מעשה פילגש בגבעה, שמואל כתבו בסוף ספר שופטים להודיע שבסיס המחויבות שלו להקים את מלכות ישראל טמון בשפל הרוחני והמוסרי שהתגלה במעשה זה. ומעניין הדבר, שמלכות ישראל קמה בראשונה על ידי שאול מבני שבט בנימין.

פילגש, פילגש, קומי ונלך לדרכנו!

באפיסת כוחות שבה האישה אל בית הזקן, ושם, איננו יודעים אם דפקה או קראה בשארית כוחותיה למי מדרי הבית שיפתח לה ואין מושיע לה, או אולי אפילו לדפוק על הדלת ולקרוא אל אותם שבבית לא היה בה כוח. ואם ישאל השואל: היכן היה האיש הלוי באותה שעה? הוא לא חיכה בפתח בדאגה, לא אמר תהלים, לא הזעיק עזרה, לא מסר נפשו להצילה?!

על כך משיב הכתוב - "וַיִּקַּם אֲדֹנָיָה בְּבֹקֶר".²⁰ כלומר האיש הלך לישון... ואם לא די בזה, מיד אחר כך נאמר "וַיִּפְתַּח דְּלֹתוֹת הַבַּיִת וַיֵּצֵא לְלֶכֶת לְדָרְפוֹ", כלומר האיש קם בבוקר ותכנן לשוב לביתו כאילו לא אירע דבר, וכאשר פתח את דלתות הבית כדי לצאת לדרכו, גילה להפתעתו את פילגשו מוטלת בפתח, וידיה על מפתן הדלת. ויקרא לה האישה: פילגש, פילגש, קומי ונלך לדרכנו! במקום להציע לה מים לשתות ולהכניס אותה הביתה להירגע, להתאושש ולהחלים, הוא מצפה שתקום ותמשיך, אך האישה היתה כבר ללא רוח חיים.

היינו מצפים ממי שחזר במיוחד לבית לחם כדי לפייס את האישה שאהב ולהשיבה אל ביתו, שיגלה יחס אנושי יותר, יחס של חמלה, חיבה, כאב, צער ואבלות, אך אין זכר לכך בפסוקים.

מכאן אנו לומדים על פחיתותו של אותו איש לוי, שעל אף שבתחילה הצטייר כאיש כשר שפניו מועדות אל בית ה' שבשילה, מקולקל היה במידותיו ובמעשיו, ואפילו צער וכאב על האובדן האישי שחוה לא מוזכר בפסוקים.

ויקם האיש וילך למקומו

האיש נטל את גוויית פילגשו, הניחה על החמור ויצא לשוב לביתו. ולהיכן נעלם הנער ששהה במחיצתם? כתב רבי שמואל לנייאדו בספרו "כלי יקר"²¹:

"ואולי כוונת הפסוק באומרו ויקם האיש וילך למקומו, והודיענו שנערו פנה מאצלו ולא הלך עמו כי ראה מה שעשה בפילגשו ומה יעשה בנערו. ועוד ראה שהשעה דחוקה לו וריע מזליה, ולכך כתיב ויקם האיש וילך למקומו, הוא לבדו ואין נערו אתו. ויוכיח כן שלא

²⁰ שופטים יט, כז.

²¹ כלי יקר שופטים יט, כח.

²² וראה מהרש"א גיטין ו ע"ב ד"ה שלוש עבירות, שכתב שהמלחמה היתה בשבת ולא תחילת המעשה. וראה דברות משה גיטין הערות לפרק א אות טו. וראה משבצות זהב שופטים יט, יא, כח.

²³ שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב סימן קנ"ה הרביעית.

²⁴ מלבי"ם שופטים יט, כט.